

Magistrát mesta Košice

V Košiciach, dňa 18. 9. 2020

Komisia pamätihodností mesta Košice

Trieda SNP 48A

040 10 Košice

Miestny úrad mestskej časti

Košice – Sídliko Ťahanovce

Americká trieda 15

040 13 Košice

Návrh na zápis do zoznamu pamätihodností mesta Košice

Vážená pani predsedníčka, vážení členovia Komisie pamätihodností mesta Košice, týmto si Vás dovoľujeme požiadať o posúdenie návrhu na zápis pamätihodnosti, ktorá sa nachádza v mestskej časti Košice – Sídliko Ťahanovce. Ide o kamenný tzv. zmierovací kríž, pravdepodobne ojedinelý tohto druhu na Slovensku. K návrhu na zápis prikladáme identifikačné údaje k spomínanej stavbe, stanovisko Krajského pamiatkového úradu Košice a obrazovú prílohu.

- 1. Názov veci:** Kamenný (tzv. zmierovací) kríž
- 2. Číslo ÚZPF:** KN „E“ 3475
- 3. Bližšie určenie PP:** Slovenská republika, Košický kraj, Okres Košice I., Obec Košice - Sídliko Ťahanovce, Katastrálne územie Nové Ťahanovce
- 4. Identifikačný a adresný údaj:** Mestská časť Košice - Sídliko Ťahanovce
- 5. Mesto:** Košice, Slovenská republika
- 6. Adresa:** Nové Ťahanovce, lokalita nazývaná „*Ťahanovský lesopark*“
- 7. Vlastník:** Mesto Košice
- 8. Správca:** Mesto Košice
- 9. Predmetová skladba:** Historický objekt
- 10. Sloh:** Nemá
- 11. Datovanie:** Stredovek
- 12. Autor:** Neznámy
- 13. Značenie:** Nemá
- 14. Nápis:** Nie je
- 15. Autenticita:** Pôvodná
- 16. Materiál:** Kameň (pieskovcový monolit, hrubozrnný pieskovec šedej farby)
- 17. Technika:** Ľuďmi vytvorený objekt zložený z jedného prvku fixovaný do zeme
- 18. Rozmery:** Výška 105 cm, šírka 60 cm x hrúbka 23 cm (rozmery sú uvedené v nadzemnej časti)
- 19. Popis:** Kríž v lese, typ stredovekého zmierovacieho kríža
- 20. Stav:** Autentický

21. Využitie: Menší (drobný) sakrálny objekt

22. Odôvodnenie návrhu:

Dôvodom zápisu objektu historickej a pamiatkovej hodnoty do zoznamu pamätihodností mesta Košice je, aby bol objekt chránený pre budúce generácie. Kamenný zmierovací kríž nachádzajúci sa v mestskej časti Košice-Sídlisko Ťahanovce je časťou kultúrneho, ale najmä duchovného odkazu našich predkov. Funkcia týchto pamiatok bola votívna, orientačná, vždy však náboženská. Je pre nás zaväzujúce, aby bola táto vzácna pamätihodnosť dôstojne zachovaná a chránená pre budúce generácie. *"Pamiatky sú súčasťou duchovného a materiálneho kultúrneho dedičstva Slovenskej republiky, zdrojom identity, vzdelanosti, historického vedomia a vlastenectva občanov. Sú prostriedkom tolerancie, občianskej súdržnosti a porozumenia medzi etnikami a náboženskými skupinami."*¹

Z hľadiska typologického ide o latinský typ jednoramenného kríža z jedného kusa kameňa, hrubozrnného pieskovca šedej farby. Monolit klasického tvaru t. j. s hlavou, nohou a ramenami, pričom pravé rameno je skrútené (odlomené). Na prednej strane horizontálneho ramena možno rozoznať značne zvetrovaný neidentifikovateľný reliéf, snáď motív meča, alebo palice.² Na päte kríža sa nachádza hlbšia priehlbina. V súčasnosti je značne naklonený k zemi. Nie je označený textom či znamením, ani letopočtom a jeho datovanie (i približné) je značne zložitá. Doteraz nie je k dispozícii dokladový materiál, ani súdobé písomné pramene či ústne zmienky ozrejmujuce jeho pôvod. Podarilo sa identifikovať ho na starej mape z roku 1857 s nápisom „*Križni kamen*“. Vedie okolo neho chodník, vychádzajúci od obecného cintorína severozápadným smerom na Košickú horu a ústiaci neďaleko miesta s názvom Hvala Bohu. Snáď ide o kríž zmierovací, ktorý má svoj pôvod v stredoveku ako prejav zmierenia a pokánia za hriechy skutok. Môže však ísť aj o hraničné znamenie, čo zodpovedá údajom obyvateľov, že v týchto miestach sa nachádzala hranica mestských lesov a pozemkov, patriacich obci Hrašovík. Nevylučuje sa ani pôvod kultu znamenia smrti v zmysle pamätného významu.³ Význam tohto kamenného kríža je znásobený skutočnosťou, že sa zachoval „*in situ*“ zrejme na svojom pôvodnom mieste hneď vedľa dodnes v teréne zachovanej historickej úvozovej cesty, ktorá viedla z obce Ťahanovce do obce Budimír. To z neho robí aj významný krajinný prvok a objav.

23. Návrh opatrení: zápis hnutelnej veci za pamätihodnosť mesta Košice

24. Dokumentácia a literatúra:

Buganová, K., Markušová, K., Šangala, M. a kol.: Sakrálné pamiatky v Košiciach. Košice, 2009, 337. ISBN 978-80-970152-4-4.

Buganová, K.: *Výnimočný nález kamenného kríža v Košiciach*. In: Korzár 16. február 2006.

25. Meno spracovateľa: PhDr. PaedDr. Uršula Ambušová, PhD., MBA

26. Dátum spracovania: 18. 9. 2020

27. Podpis štatutárneho zástupcu: Ing. Mgr. Miloš Ihnát, starosta Mestskej časti Košice - Sídlisko Ťahanovce

28. Fotodokumentácia: Vid'. priložená obrazová príloha č. 1 a stanovisko Krajského pamiatkového úradu Košice

Za kladné posúdenie návrhu Vám vopred ďakujeme

S pozdravom

---

¹ Porovnaj Zámery a ciele ochrany pamiatkového fondu v SR do roku 2021. [online]. [citované 2017-4-20] Dostupné na internete: <https://lt.justice.gov.sk/.../vlastný%20materiál%20-%20Konceptia%20ochrany%20pam>

² Buganová, K.: *Výnimočný nález kamenného kríža v Košiciach*. In: Korzár 16. február 2006.

³ Buganová, K., Markušová, K., Šangala, M. a kol.: Sakrálné pamiatky v Košiciach. Košice, 2009, s. 315.

Predkladatelia návrhu:

PhDr. PaedDr. Uršula Ambrušová, PhD., MBA, historik Východoslovenské múzeum v Košiciach
Ing. Mgr. Miloš Ihnát, starosta Mestskej časti Košice - Sídliisko Ťahanovce

Obrazová príloha č. 1

**KRAJSKÝ
PAMIATKOVÝ ÚRAD
KOŠICE**

MESTSKÁ ČASŤ KOŠICE - SÍDLISKO ŤAHANOVCE	
Dátum: 1 - 7 - 09 - 2020	
Evid. číslo:	Číslo spisu:
Počet príloh:	Vybavuje:

Mestská časť Košice
Sídliisko Ťahanovce
Americká trieda 15
040 13 Košice

váš list č. 353/2020/
OVY; 05.08.2020

naše číslo
KPUKE-2020/15122-
03/67951/PS

vybavuje / kontakt
Mgr. Pristáš / 055-2455 823

Košice
26.08.2020

Vec:

**Mestská časť Košice – sídlisko Ťahanovce: Kamenný (tzv. zmierovací) kríž
- odborná metodická pomoc**

Krajský pamiatkový úrad Košice (ďalej len „správny orgán“), ktorý je podľa § 11 odseku 2 písmeno h) zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „pamiatkový zákon“) vecne príslušným správnym orgánom a podľa § 9 odseku 5 pamiatkového zákona je miestne príslušným správnym orgánom na úseku ochrany pamiatkového fondu, na základe žiadosti Mestskej časti Košice – sídlisko Ťahanovce, podanej dňa 05.08.2020 na správny orgán o odbornú a metodickú pomoc pri ochrane a prezentácii objektu – **Kamenný (tzv. zmierovací) kríž**, na parcele KN „E“ 3475 v katastrálnom území Košice – sídlisko Ťahanovce, ktorej vlastníkom je Mesto Košice, v lokalite nazývanej „Ťahanovský lesopark“, vydáva v zmysle § 11 odseku 2 písmena h) pamiatkového zákona túto

odbornú a metodickú pomoc:

1. Správny orgán pri posudzovaní vzniknutej situácie vychádza predovšetkým z dikcie pamiatkového zákona, z poskytnutých podkladov a informácií v predmetnej veci (z aktuálnej dokumentácie súčasného stavu a identifikácie, fotodokumentácie i doplňujúcich informácií zo strany žiadateľa).
2. Predmetný objekt historickej a pamiatkovej hodnoty – kamenný (tzv. zmierovací) kríž nie je národnou kultúrnou pamiatkou.
3. Primárne ho radíme medzi menšie (drobné) sakrálne objekty – tzv. prícestné kríže, ktoré sú súčasťou všeobecného fenoménu prícestných krížov, pôvodne stavaných hlavne okolo kostolov alebo na cintorínoch, či na kraji ciest a na námestiach.
4. Funkcia týchto pamiatok bola votívna, orientačná, vždy však náboženská, a ako také nemávali konkrétneho vlastníka – pri postavení kríža bol známy jeho „investor“, ktorý mal záujem na jeho postavení, s umiestnením musel súhlasiť vlastník daného pozemku, a nakoľko pri jeho „koludácii“ sa spravidla konal liturgický obrad, musela s umiestnením kríža súhlasiť aj miestna cirkevná vrchnosť. V archívoch sa pri niektorých prícestných krížoch dajú dohľadať aj historické listiny, z ktorých vyplýva donátor, aj dôvod osadenia kríža, a v takýchto prípadoch často

donátor uložil malú finančnú základinu u cirkevnej vrchnosti, z ktorej úrokov sa v ďalšom období zabezpečovala údržba a prípadné opravy – takéto archívne listiny tohto konkrétneho kríža však zatiaľ nepoznáme. Starostlivosť zabezpečovala často len komunita veriacich, a pri mladších krížoch napríklad rodina, ktorá dala kríž postaviť.

5. Pri veľmi starých objektoch už môže ísť o **archeologický nález**, ak tam v priebehu dejín došlo k zániku jeho pôvodnej funkcie a všeobecne sa na neho zabudlo, prípadne sa nárastom okolitého terénu ocitol fyzicky pod úrovňou terénu. Vtedy je v zmysle pamiatkového zákona jeho vlastníkom Slovenská republika a správcom Pamiatkový úrad SR. Či však je to aj prípad predmetného kríža, môže určiť len odborná diskusia a výskum.
6. Význam tohto kamenného kríža je znásobený skutočnosťou, že sa zachoval „in situ“ zrejme na svojom pôvodnom mieste hneď vedľa dodnes v teréne zachovanej historickej úvozovej cesty, ktorá viedla z obce Ťahanovce do obce Budimír. To z neho robí aj významný krajinný prvok. V prípade, ak by mu však hrozilo priame nebezpečenstvo, navrhujeme jej premiestnenie do štátom alebo samosprávou zriadeného múzea.
7. Správny orgán dáva do pozornosti predovšetkým uplatňovanie § 14 odseku 4 pamiatkového zákona, keďže ide o úkony v kompetencii obce: *„Obec môže rozhodnúť o utvorení a odbornom vedení evidencie pamätihodností obce. Do evidencie pamätihodností obce možno zaradiť okrem hnutelných vecí a nehnuteľných vecí aj kombinované diela prírody a človeka, historické udalosti, názvy ulíc, zemepisné a katastrálne názvy, ktoré sa viažu k histórii a osobnostiam obce. Zoznam evidovaných pamätihodností obce predloží obec na odborné a dokumentačné účely KPÚ; ak ide o nehnuteľné veci, predloží zoznam aj stavebnému úradu.“* Objekty, ktoré nie sú evidované v Ústrednom zozname pamiatkového fondu ako národné kultúrne pamiatky, môžu byť rovnako potenciálnymi nositeľmi pamiatkových hodnôt, zhodnocovaných na miestnej alebo regionálnej úrovni. Ide často o objekty s historickými, kultúrnymi, spoločenskými, umelecko-remeselnými, architektonickými a inými hodnotami, späté s dejinami lokality, často aj v širšom regionálnom, príp. nadregionálnom význame. Sú späté predovšetkým s historickou pamäťou lokality a prepojené s historickými osobnými väzbami na konkrétne rody, rodiny a jednotlivcov, udalosti a miesta v lokalite, často v úzkej spätosti s individuálnymi osudmi celých generácií miestnych obyvateľov, pre ktorých predstavujú jedinečné a osobitné hodnoty. Kvôli perspektívnemu zabezpečeniu ich právnej a praktickej ochrany je možné ich v budúcnosti vo vybraných prípadoch zapisovať aj ako národné kultúrne pamiatky do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu. Ako alternatívna a promptná možnosť istej právnej ochrany na úrovni obce je zapisovanie historicky hodnotných artefaktov do tzv. zoznamu pamätihodností obce, čo umožňuje citovaný § 14 odsek 4 pamiatkového zákona. Konkrétne podmienky ich ochrany a prezentácie sú definované ich vyhlásením zo strany obce vo všeobecne záväznom nariadení obce, schválenom obecným zastupiteľstvom. Pri uvedenom procese ochrany miestnych pamätihodností je jeho súčasťou tiež pozitívna spolupráca obce s vlastními objektov - parciel, a angažovanosť obyvateľov obce. Všetky schválené pamätihodnosti obce správny orgán odporúča dôsledne chrániť – t. j. dôsledne dbať na fyzickú ochranu ich materiálnej podstaty. Vlastníkom uvedených objektov sa odporúča, aby v prípade vzniknutej potreby ich obnovy, reštaurovania či iných stavebno-technických a potrebných zásahov postupovali rovnakými postupmi ako v prípade pamiatkovo evidovaných objektov.
8. Správny orgán vyhotoví z dokumentácie kamenného kríža správu, ktorá bude slúžiť ako zdroj základných informácií a podklad pre ďalšie úkony samosprávy, vlastníka parcely alebo iné fyzické či právnické osoby (občianska iniciatíva).

Zhrnutie:

KPÚ Košice navrhuje ponechať kamennému krížu v Ťahanovskom lesoparku režim fungovania na tej istej úrovni, ako majú ostatné drobné sakrálné stavby – kríže, božie muky, kaplnky. Jeho ochranu je vhodné zabezpečiť prostredníctvom všeobecne záväzného nariadenia

zaradením do evidencie miestnych pamätihodností mestskej časti, alebo Mesta Košice, kde po dohode s vlastníkom parcely je nutné presne špecifikovať spôsob ochrany a údržby.

Krajský pamiatkový úrad Košice

Hlavná č. 25

040 01 Košice

-1-

Ing. Kristína Markušová
riaditeľka

Krajského pamiatkového úradu Košice

Na vedomie:

- Krajský pamiatkový úrad Košice, na založenie do spisu